

Békéssy Lili Veronika

HUN-REN BTK Zenetudományi Intézet

„Vox populi”

Liszt Ferenc 1873-as művészi jubileuma

A Liszt-kutatás számára már régóta ismert, hogy Liszt Ferencet magyarországi látogatásai alkalmával gyakran arisztokratákat, magasrangú tisztviselőket megillető módon köszöntötték, ünnepelték – ennek háttéréről, a pest-budai zenei reprezentáció elemeiről, formáiról azonban eddig kevés összefüggő adat állt rendelkezésünkre.¹ Az 1873-as Liszt-jubileum eseményeit rekonstruálta már a Liszt-kutatás,² azonban a magyarországi Liszt-kultusz vizsgálatához újabb szempontokat ad a zeneszerző-zongoraművész művészi jubileuma alkalmából szervezett ünneppsorozat összehasonlító elemzése. Az évfordulót azért is érdemes részletesebb vizsgálat tárgyává tennünk, mert ezáltal részletesebb képet alkothatunk a kultuszok 19. századi magyarországi zenei reprezentációjának mibenlétéről is. E jubileum valóban figyelemre méltó, mert élő zeneszerző számára egészen addig Magyarországon – legjobb tudomásom szerint – nem rendeztek ilyen jellegű, nagyszabású ünnepélyt. Liszt Ferenc művészi jubileumának megünneplése ezért nem pusztán kulturális vonatkozásait illetően, de nemzeti-politikai szempontból is vizsgálatra érdemes.

A következőkben a tanulmány levéltári és sajtóforrások figyelembevételével az 1873-as ünnepség eseményeit tágabb kontextusba helyezve teszi fel újra a kérdést: hová pozícionálható Liszt Ferenc a kulturális rítusok alapján a korabeli nemzeti-kulturális emlékezet színterén?³ Az összehasonlítás kiindulópontját egyrészt a Ferenc József császár tiszteletére

- 1 A 19. századhoz kapcsolódó magyarországi zeneélet-történetre vonatkozó kutatásoknak a fővárosra vonatkozó része még az 1950-es években, Isoz Kálmán halálával elakadt. A fonalat az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején Bónis Ferenc és Legány Dezső vette fel, nagyszabású sajtókutatással bővítve tudásunkat. Vö. többek közt Isoz Kálmán: *Buda és Pest zenei művelődése 1686–1873*. Budapest: Magyar Népszínházi Bizottmány, 1926. *Zenei kéziratok I. Zenei levelek*. Közr. Isoz Kálmán. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, 1924. Az ELKH BTK Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályán található cédulakatalógus, a Magyar Zenetörténeti Adattár online is elérhető: <http://mzo-cedulakatalogus.zti.hu/> (Utolsó hozzáférés: 2022. február 1.).
- 2 Vö. Legány Dezső: *Liszt Ferenc Magyarországon, 1869–1873*. Budapest: Zeneműkiadó, 1976. Alan Walker: *Liszt Ferenc 3. Az utolsó évek. 1861–1886*. Ford. Fejérvári Boldizsár. Budapest: Editio Musica Budapest, 2003., 253–274. Watzatka Ágnes: *Liszt Ferenc a Vígadó színpadán*. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia, 2014.
- 3 Lásd különösen Jan Assmann: „Az emlékezés alakzatai”. In: *A kulturális emlékezet*. Szerk. uő, ford. Hidas Zoltán. Budapest: Atlantisz, 2014³, 38–42.

rendezett magyarországi ünnepek zenei reprezentációja,⁴ másrészt a Pest-Budán is megrendezésre került Mozart- és Beethoven-jubileumok zenei eseményeinek egyes elemei adják.⁵ Ezek közös metszeteit kiemelve helyezhetjük a magyarországi Liszt-kultusz megnyilvánulásait lokális és történeti kontextusba.

I. Ferenc József magyarországi látogatásai

Érdemes elsőként megemlíteni Ferenc József császár, majd király magyarországi látogatásainak kettős lojalitást tükröző zenei reprezentációját. A soknemzetiségű Habsburg Birodalom egyik legfőbb kihívása volt a nemzeti és nemzetek fölötti identitások közti egyensúly fenntartása. A birodalmi integrációs törekvések részeként értelmezhetjük a tagországokban szervezett császári körutazásokat, amelyeknek nem titkolt céljuk volt, hogy erősítsék a közös, birodalmi identitást, egyúttal biztosítsák a különböző nemzetek kulturális szuverenitásának megélését.⁶ Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverését követően Ferenc József több alkalommal utazott Magyarországra, elsőként 1852-ben, majd pedig Wittelsbach Erzsébettel közösen először 1857-ben. A körutak megszervezését, lefolyását és azok dokumentációját Petra Promintzer, majd Manhercz Orsolya, a királlyá koronázást és a kiegyezést követő időszakot pedig Csapó Csaba történészek vizsgálták levéltári és sajtókutatásra alapozva.⁷ E körutak zenei reprezentációját Liszt Ferenc *Koronázási miséje* és az Erkel Ferenc, Franz Doppler és Karl Doppler által közösen írt *Erzsébet*-opera kivételével egészen a közelmúltig nem ismertük.

A császárlátogatás programjavaslatait és a tervezeteket a különböző intézmények, illetve települések bizottságai nyújthatták be. A mindenkori programról, annak változásairól és az előkészületekről a napisajtó rendszeresen közölt tudósításokat az utazás két hivatalos

-
- 4 Manhercz Orsolya: *Magasrangú hivatalos utazások Magyarországon a Bach-korszakban. Ferenc József magyarországi látogatásai 1849 és 1859 között*. Ph. D. értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2012. Uő: „Ferenc József 1857-es magyarországi utazása a Times hasábjain”, *Magyar Könyvszemle* CXXV/1. (2009), 47–65. Kovács József László: „Az 1857-es császárlátogatás irodalmi visszhangja”. In: *Az irodalom ünnepei. Kultusz-történeti tanulmányok*. Szerk. Kalla Zsuzsa. Budapest: Agroiinform, 2000. Békéssy Lili Veronika: „Celebrating the Habsburgs in the Hungarian National Theater, 1837–67”. In: *Musicologica Austriaca Special Issue. Exploring Music Life in the Late Habsburg Monarchy and Successor States*. Eds. Tatjana Marković–Fritz Trümpi. (2021) <https://www.musau.org/parts/neue-article-page/view/102> (Utolsó hozzáférés: 2022. február 1.). Uő: „Az 1857-es magyarországi császárlátogatás zenei reprezentációja”. In: *Zenetudományi Dolgozatok 2017–2018*. Szerk. Kim Katalin. Budapest: ELKH BTK Zenetudományi Intézet, 2019, 199–230.
- 5 A magyarországi Beethoven-recepcióba nyújtott betekintést „a zene a kifejezés határára érkezett...? Beethoven Magyarországon” című, az ELKH BTK Zenetudományi Intézetében 2020. december 14-től 2022. május 22-ig megrendezett időszaki kiállítás anyaga, melynek kurátora Richter Pál volt, és amelynek létrehozásában a Zenetudományi Intézet Magyar Zenetörténeti Osztályának munkatársai is részt vettek.
- 6 Laurence Cole–Daniel L. Unowsky: *The Limits of Loyalty. Imperial Symbolism, Popular Allegiances, and State Patriotism in the Late Habsburg Monarchy*. New York–Oxford: Berghahn Books, 2007 (Austrian and Habsburg Studies 9). Pieter M. Judson: *Exclusive Revolutionaries. Liberal Politics, Social Experience, and National Identity in the Austrian Empire, 1848–1914*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996.
- 7 Petra Promintzer: *Die Reisen Kaiser Franz Josephs (1848–1867)*. Ph. D. dissertation. Wien: Universität Wien, 1967. Manhercz: *Magasrangú hivatalos utazások*. Manhercz: „Az 1857-es császárlátogatás sajtója”. Csapó Csaba: „... a királyi család még mindig népszerűtlen a pestiek körében...”, *Új Forrás* XLI. (2009), 34–43. Online elérhető: <http://epa.oszk.hu/00000/00016/00147/090707.htm> (Utolsó hozzáférés: 2022. február 1.).

lapjában, a *Pesth-Ofner Zeitung*ban és a *Budapesti Hirlap*ban, amelyeket Habsburg Albrecht főherceg, az utazás főszervezője személyesen ellenőrzött, és amelyeket egyúttal a szervezők hivatalos közleményeként is értelmezhetünk. A zenei intézmények, így a Pesti Nemzeti Színház vagy a Zenede is hónapokkal a látogatást megelőzően megkezdte az előkészületeket, amelyekről az intézmények jegyzőkönyveiből szerezhetünk tudomást.⁸

Ferenc József és Erzsébet érkezését minden esetben fogadóbizottságok várták, illetve a protokollnak megfelelően a *Gott erhalte* eljátszásával kísérték. 1857. május 4-én a császári pár hajóval érkezett Pest-Budára, érkezésük tiszteletére a Pest-Pilis megyei bizottság két fogadóhajót is kiállított. A látogatás zenei programjai között szerepelt a legtöbbször katonazenekarok által szolgáltatott asztali zene, katoná- és cigányzenekarok zenekíséretével szervezett népünnepély, zenés mise, udvari és polgári bálók, színházi előadások és operabemutató, kórusművek premierje szerenád formájában, továbbá a települések esti díszkivilágításának megtekintése, amelyet fáklyászenével kötöttek össze.⁹ A következőkben ez utóbbit, a fáklyászenét emeljük ki.

A városok ünnepélyes, esti díszkivilágításának megszemlélését a 19. században gyakran egybekötötték a helyi zeneegyesületek, katonazenekarok, cigányzenekarok által kísért fáklyászenés felvonulásokkal, amelyek egyúttal a császárlátogatás gyakran visszatérő elemei voltak.¹⁰ 1857. augusztus 10-én, Sopronban például 800 fáklyavivő gyülekezett a soproni Tanácsházterén Ferenc József ünneplésére. A tömeget ezt követően a cs. k. 39. Dom Miguel gyalogezred és a „báró Horváth dragonyosezred” zenekarainak felváltott játéka kísérte a császár szállásához, ahol „[...] a fáklyavivőkkel egyszersmind a lakosság ezrei is megjelentek, s a néphymnus eléneklése alatt Ófelségének lelkesedett éljenzésére törtek ki. [A két zenekar több darabot játszott,] melyek az evang[élikus] egyházi karnak virtuóz előadásaival igen kellemes változatosságot nyújtanak.”¹¹

A helyben állomásozó katonazenekarok játékaról számol még be 1857. augusztus 27-én Pozsonyban a *Pressburger Zeitung* is, ahol 600 fáklyavivő volt jelen. A 80 fős kórust a cs. k. 42. Hannoveri király gyalogezred és a cs. k. 22. vadászszászlóalj zenekara kísérte.¹² A tömeg este fél 9-kor ért a császár szálláshelyéül szolgáló hercegprímási palota elé, és négyszöget képezve fogta körül a zenekarokat és az énekeseket. A *Gott erhalte* felhangzása után, a császár megjelenésekor a kórus „egy magyar és német himnuszt” adott elő – a sajtóban ennél pontos-

8 Iványi-Papp Mónika: „A Nemzeti Zenede élete a Pest-budai Hangászegyesületi Énekiskola választmányi ülései alapján (1844–1867)”. In: *A Nemzeti Zenede*. Szerk. Tari Lujza–Sz. Farkas Márta. Budapest: LFZE Budapesti Tanárképző Intézete, 2005, 118. Pukánszky Kádár Jolán: *A Nemzeti Színház százéves története*, II. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1938, 260–261.

9 Vö. Békéssy: *Az 1857-es magyarországi császárlátogatás*, 223–229.

10 Vö. Bárdos Kornél: *Székesfehérvár zenéje 1688–1892*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993, 189–192., 228–265. Bárdos Kornél: *Eger zenéje 1687–1887*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1987, 190–193., 204–250. Sas Ágnes: *Többszölamú zene a magyar városokban, templomokban és főúri udvarokban*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, 2017, 80–84., 195–259. Békéssy: *Katonazenekarok*, 277–280.

11 *Budapesti Hirlap* V/184. (1857. augusztus 13.), [1.].

12 Eugen Brixel–Günther Martin–Gottfried Pils: *Das ist Österreichs Militärmusik. Von der „Türkischen Musik” zu den Philharmonikern in Uniform*. Graz–Wien–Köln: Edition Kaleidoskop, 1982. Galván Károly–Karch Pál: *A katonazenekarok szerepe a magyar városok kulturális életében 1849–1914*, I–V. Gépírat. Budapest: MTA BTK ZTI Magyar Zenetörténeti Osztály, 1983.

sabb megjelölést nem találunk.¹³ Pest-Budán, 1857. május 9-én is sor került a Ferenc József tiszteletére rendezett polgári fáklyásmenetre, amelyet úgyszintén két-három katonazenekar és a Pest-Budai dalárda tagjai kísérték.¹⁴ A felvonulás különlegessége volt, hogy a dalárda tagjai és egyúttal a felvonulók fekete kalapban, fehér nyakkendőben és kesztyűben jelentek meg. Michael Brand két, erre az alkalomra komponált kórusművét adták elő, az *Üdvözlettel* és a *Völkerfrühlinget* – mindkét mű kottája elveszett.¹⁵

E látogatások zenei reprezentációs elemeit illetően fontos hangsúlyozni a katonazenekarok szerepét és nagyarányú jelenlétét, amely a duális reprezentáció narratívájában is értelmezhető. Ferenc József egyik gyakori programpontja volt ugyanis az országos körút alkalmával a katonai szemlézés. A katonaság intézménye a császári jelmondat, a *Viribus unitis* („Egyesült erővel”) leképeződéseként is értelmezhető. A katonazenekarok kiterjedt alkalmazása a körutak során, különösen a fáklyászenéken továbbá praktikus szempontokat is tükrözött, hiszen a Habsburg Birodalom kiterjedt katonazenekari hálózattal rendelkezett: a birodalmi katonazenével foglalkozó összesítések alapján 1857-ben 141 katonazenekarról és 142 katonakarmesterről tudunk birodalom szerte.¹⁶ A zenészek többsége képzett muzikus volt: többen közülük különféle zenei intézményekben működtek, vagy intézményes keretek közt tanultak zenét.¹⁷

Fáklyászene

A katonazenekarok által kísért fáklyászenés felvonulások nem korlátozódtak pusztán a császári körutazásokra. A fáklyászene a Révai és a Pallas lexikonok egybehangzó magyarázata alapján értelemszerűen „fáklyásmenet zenekísérettel”.¹⁸ „Mostanság valamely ünnepelt egyéniség számára megtiszteltetésül v[agy] korszakos esemény ünneplésére szoktak F[fáklyászenék]et rendezni. Ok az esti gyülekezésekre bizonyára az volt, hogy nagy tömegek csak napi munka után érnek rá ilyen tüntetésekből résztvenni.”¹⁹ A korabeli sajtó és visszaemlékezések alapján úgy tűnik, a fáklyászene műfaja az 1840-es évtizedben meglehetősen gyakori jelenség volt Magyarországon: az ispánok tiszteletére, vagy akár egyéb méltóságoknak, tisztségviselőknek is szerveztek fáklyászenét. Petőfi Sándor talán erre a nagyszámú ünnepségre utalhatott kevésbé lelkes naplóbejegyzésében az 1848/49-es események kapcsán:

13 *Budapesti Hírlap* V/194. (1857. augusztus 27.), [1.]. A himnuszokról lásd még: Nagy Ildikó: „Himnusz, Szózat kontra Gotterhalte: Birodalmi és nemzeti szimbólumok az Osztrák–Magyar Monarchia Magyarországon”, *Aetas* XXXII/4. (2017), 21–62. Kim Katalin: „Pange lingua. Erkel *Hymnus*ának keletkezéstörténetéhez”. In: *Zenatudományi Dolgozatok 2017–2018*. Szerk. uő. Budapest: ELKH BTK Zenatudományi Intézet, 2019, 141–156.

14 Vö. Gusztin Rudolf: „The Institutionalization of the Choral Movement in Nineteenth-Century Hungary”. In: *Musicologica Austriaca Special Issue. Exploring Music Life in the Late Habsburg Monarchy and Successor States*. Eds. Tatjana Marković–Fritz Trümpi. (2021): <https://musau.org/parts/neue-article-page/view/105> (utolsó letöltés: 2022. február 1.).

15 Bónis Ferenc: *Mosonyi Mihály*. Budapest: Mágus, 2000, (Magyar zeneszerzők, 10.), 27.

16 Galván Károly–Karch Pál: *A katonazenekarok szervezete 1850–1914 között*. Gépírat. Budapest: MTA BTK ZTI Magyar Zenetörténeti Osztály, 1983, 16.

17 Lásd erről bővebben: Békéssy Lili: „Katonazenekarok Pest-Budán az 1850-es években”, *Magyar Zene* LVI/3. (2018. augusztus), 265–280., ide: 269–271.

18 *Révai nagy lexikona*, 7. kötet. Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1913, 152.

19 Ua.

Pest, április 19. 1848.

Március 16-kán az előbbi nap tiszteletére a két főváros kivilágítva... néhány nappal utóbb fáklyászene Klauzálának, Nyárinak stb... aztán fáklyászene Veselényinek, [sic] Eötvös Józsefnek stb... később Batthyányi [sic], Kossuth, Szécsenyi [sic] megérkezésekor a két főváros kivilágítva... tennap ismét a nádor tiszteletére kivilágítás és mindenféle cerimónia. Mennyi ünnep egy hónap alatt! [...] Ha vesszük, e férfiak valamennyien megérdemelték a megtiszteltetést, melyben részesültek; de ha meg nem érdemelnék is, csakúgy megtiszteltük volna őket, és ez a szomorító a dologban. Borzasztó vasárnapi nép vagyunk! nekünk mindig ünnep kell, és ha egyszer nem lesz emberünk, akit megünnepeljünk, majd a holdvilágnak viszünk fáklyászenét s csinálunk kivilágítást.²⁰

A helyi méltóságok tiszteletére rendezett fáklyászenés felvonulásokról Bárdos Kornél is említést tesz városmonográfiáiban.²¹ Nemcsak Magyarországon, hanem a Habsburg Birodalom teljes területén szokás volt az uralkodó születésnapjának reprezentatív megünneplése, még a kisebb településeken is.²² Mainzból szintén található példa az uralkodó születésnapjának katonazenekar-kíséretes fáklyás felvonulással való megünnepelésére, amelyről a *Wiener Zeitung* tudósított.²³

A politikai és közéleti személyiségek mellett művészek tiszteletére is rendeztek fáklyászenét Magyarországon, ám ez jóval ritkább volt, és a legtöbb esetben sokkal inkább nemzeti-politikai szándékot tükrözött. Ilyen volt az 1843-as Kisfaludy-ünnep is, amelyről Margócsy István irodalomtörténész közölt tanulmányt, kitérve a fáklyászene műfajára. Gondolatait érdemes hosszabban közölni, mivel ezt egyúttal a pár évtizeddel későbbi Liszt-jubileumra vonatkozóan is érdemes megfontolnunk.

20 *Petőfi Sándor prózai művei*. Szerk. Kiss József. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1976, 522.

21 Bárdos Kornél: *Eger zenéje 1687–1887*, 203–250. Uő: *Székesfehérvár zenéje 1688–1892*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1993, 228–265.

22 Daniel Unowsky: *The Pomp and Politics of Patriotism*. West Lafayette: Purdue University Press, 2005, 2–10.

23 „Mainz, 18. August. Zur Feier des Geburtsfestes Sr. Majestät des Kaisers Franz Joseph wurde gestern Abend dem Vice-Gouverneur der Bundesfestung, Feldmarschall-Lieutenant Frhrn. v. Mertens, von den sämmtlichen Preußischen und Oesterreichischen Musik-Corps der Garnison eine Fackelmusik gebracht, welche durch Aufführung der Oesterreichischen Nationalhymne von Seite des Preußischen Musik-Corps eröffnet wurde. Kanonendonner und Reveille verkündeten heute in der Früh das Fest. In der St. Peterskirche war feierliches Hochamt, den, die Civil- und Militärbehörden hiesiger Stadt beiwohnten. Die auf dem Schloßplatz aufgestellten k. k. Oesterreichischen und k. Preußischen Truppen wurden nach beendigtem Gottes dienst von den Festungsbehörden inspiciert, worauf sie vor der Generalität vorbei marschirten. Die Rheinbrücke und sämmtliche Schiffe in unserm Hafen, so wie alle Bureaus am Rhein sind reich beflaggt. Bei dem Hrn. Vice-Gouverneur ist große Tafel für alle Civil- und Militär-Autoritäten hiesiger Bundesfestung und Stadt.” *Wiener Zeitung* [?]/202. (1850. augusztus 24.), 2548. A cikk szövegét a korabeli helyesírás szerint közöltem.

A reformkori magyar politizáló és értelmiségi közönség örömyilvánításának gyakori formája volt a fáklýaszene [...] költőként (tudtommal) elsőként Vörösmartyt illette meg ez az elismerés [1841-ben]; de még őt is inkább mint közéleti személyiséget, mint erkölcsi autoritást, nem pedig mint kizárólagos költőt; [...] s a fáklýás-zene műfaja is inkább a társasági életnek, mintsem a kulturális intézményesülésnek terepén látszik érvényesnek. A másfél évvel később rendezett Kisfálud-ünnep azonban épp e téren hoz radikálisan újat: szervezettségével mintegy bejelenti az irodalom önálló intézményesülését, tömeges voltával pedig kilép a társaságiság viszonylag szűk köréből, s az össznemzeti fontosságot képviseli és szimbolizálja. [...] ²⁴

E téren, úgy tűnik, Liszt Ferenc megelőzi az irodalmárokat: az 1838-as pesti árvíz kapcsán adott jótékonyági koncertjeinek sokaságát és adományát 1840-ben az ünneplő tömeg fáklýászenével köszönte meg a hazalátogató Lisztnek. ²⁵



1. illusztráció. Fáklýaszene gr. Andrássy Gyula miniszterelnök lakása előtt. Pest, 1867. február 18. (Vasárnapi Ujság 14/9 [1867. március 3.]

24 Margócsy István: „A költészet ünnepe. Az 1843-as Kisfálud Sándor-ünnep jelentősége”, 2000 XVI/5. (2004. május), 66–76. Bőyített változatát lásd uő: „A költészet ünnepe (az 1843-as Kisfálud Sándor-ünnep jelentősége)”. In: *Égi és földi virágzás tükre – Tanulmányok a magyar irodalmi kultúszokról*. Szerk. uő. Budapest: Holnap, 2007, 231–248.

25 Alan Walker: *Liszt Ferenc I. A virtuóz évek. 1811–1847*. Ford. Rác Judit. Budapest: Zeneműkiadó, 1986, 342.

A Mozart- és Beethoven-ünnepélyek

Érdemes kiegészíteni a fentebb említett fáklyás felvonulásokat két, Pest-Budán is megrendezett zeneszerző-megemlékezéssel, amelyeknek elemei a Liszt-jubileum alkalmával is megjelennek. Wolfgang Amadeus Mozart és Ludwig van Beethoven magyarországi recepciójának 19. századi jellemzőiről még nem sokat tud a kutatás,²⁶ azonban e recepciótörténet egy-egy szeletét, évfordulós ünnepeik magyarországi megnyilvánulásait összehasonlításuként kell említenünk. Utóbbi események ismertetését a korabeli sajtó gyakran aktuálpolitikai színezettel látta el – a nemzeti mozgalom hívei mindenesetre igyekeztek ezen ünnepeket is a magyar zene ügyének jobbtáására fordítani, és tudósításaikat, véleménycikkeiket nemzeti kontextusban megírni.

1856 januárjában Wolfgang Amadeus Mozart születésének 100. évfordulóját Európa-szerte ünnepelték, amiről a pest-budai magyar és német nyelvű sajtó is tudósított. Hírt adtak többek közt a bécsi Mozart-ünnepségekről, továbbá Lisztről, aki a bécsi Mozart-ünnepségek díszhangversenyén lépett fel karmesterként. A *Budapesti Hirlap*, bár politikai beállítottságát tekintve a birodalmi nézőpontot tükrözte, hangot adott a Hangászegyleti Zenede felé irányuló elvárásának, hogy az intézmény járjon közben Liszt Ferenc az ünnepségen való közreműködése ügyében:

Liszt Ferencz a jövő hét folytában Bécsbe váratik, hogy Mozart 100 éves születésnapja emlékünnepe a f. hó 27- és 28-n adandó két nagy díszhangversenyben igazgasson. Hangászegyesületi zenedénk valószínűleg szintén lépéseket fog tenni, hogy nagy művész hazánkiát közénk is meghija.²⁷

A *Budapesti Hirlap* e javaslata nem valósult meg, az évfordulós koncerten a Filharmóniai Társaság zenekarát ezúttal is Erkel Ferenc vezényelte. 1856. január 27-én a Nemzeti Múzeum dísztermében elhangzott koncerten kizárólag Wolfgang Amadeus Mozart műveit játszották, amely a korban szokatlan műsorszerkesztési stratégia volt. A zenekar Mozart Jupiter-szimfóniáját, a d-moll zongoraversenyt (Erkel Ferencsel, mint szólólistával), továbbá a *Titus kegyelme* két operarészletét, végül pedig a „Dir, Seele des Weltalls” kezdetű kórusművet adta elő. Bónis Ferenc szerint a d-moll zongoraverseny közel állhatott Erkelhez, ugyanis később, 1890-ben is ezt a kompozíciót választotta búcsúkoncertjének programjára.²⁸ A Múzeum dísztermében rendezett Mozart-koncert bevételét egy újonnan létesítendő Mozart-alapítvány alapjául szánták, amely a szegénysorsú, idős zenészek számára szolgált volna támogatásul.²⁹ Az alapítvány további sorsáról nem áll rendelkezésre információ, létrehozása feltehetően pusztán terv maradt.

26 Sebestyén Ede: *Mozart és Magyarország*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1991. Eckhardt Mária: *Liszt és Beethoven*. Kiállítás. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem–Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont, 2003. Horváth Pál: „Untying the ‘Musical Sphinx’: Beethoven’s Symphony No. 9 in Nineteenth-Century Pest-Buda”, *Studia Musicologica* LXI/1–2. (2020), 33–50. Vízinger Zsolt: „Beethoven kései vonósnégyeseinek fogadtatása Pest-Budán a 19. században”. In: *Zenetudományi Dolgozatok 2017–2018*. Szerk. Kim Katalin. Budapest: ELKH BTK Zenetudományi Intézet, 2019, 205–220.

27 *Budapesti Hirlap*, IV/9. (1856. január 11.), [3.].

28 Bónis Ferenc: *A Budapesti Filharmóniai Társaság százötven esztendeje: 1853–2003*. Budapest: Budapesti Filharmóniai Társaság–Akadémiai Kiadó, 14–15.

29 *Budapesti Hirlap*, IV/15. (1856. január 18.), [3.]. *Budapesti Viszhang*, I/3. (1856. január 17.), 28.

1851-ben Beethoven halálának 25. (helyesen 24.) évfordulója tiszteletére szintűgy rendeztek hangversenyt, amelynek a Pesti Nemzeti Színház adott otthont. Az 1851. március 25-i „Nagy hangverseny” műsora két szakaszból állt, jövedelmét pedig a Pest-Budai Hangászegyleti Zenede számára ajánlották fel. A színlapon külön feltüntetésre került, hogy a fellépő művészek az emlékünnepre és a jótékony célra való tekintettel ingyen lépnek fel. Fontosnak tartották továbbá azt is feltüntetni, hogy Beethovent mindkét zenei intézmény mélyen tiszteli: „Mind a nemzeti színház igazgatósága, mind a hangászegylet a halhatalan szerző fennebbi művei előadatása által legczélszerűbben véli nyilváníthatni azon kitűnő figyelmet, melylyel a magyar nemzet mindenkor viseltetett az egész világban classicai szerzőnek ismert s a zeneművészetre nézve igen is korán elhunyt férfiú munkáji iránt.”³⁰ A Szigeti József által felolvasott felvezető beszédet követően a Nemzeti Színház zenekara és a Pest-Budai Hangászegyleti Zenede az 5. (c-moll) szimfóniát adta elő közösen. A második szakaszban Ernstné Kaiser Jozefa, Lovassy Betti és Kőszeghy Károly, a Nemzeti Színház művészei adtak elő egy tercettet a *Fidelió*ból (minden bizonnyal a „Gut Söhnchen, gut” kezdetűt az I. felvonásból), ezt követően a Pesti Német Színház zenekarának hegedűművész-szólistája, Singer Edmund játszotta el Beethoven Hegedűversenyét Josef Joachim kadenciájával. Az ezt követő c-moll zongoraverseny szólistája Alfred Jaëll osztrák zongoravirtuóz,³¹ Carl Czerny és Ignaz Moscheles egykori tanítványa volt, aki ekkor Pest-Budán koncertezett.³² A koncert zárásaként a Színház és a Hangászegylet egyesített kórusa és zenekara a Rabok karát („O welche Lust”) adta elő, szintén a *Fidelió*ból. E grandiózus koncerten túltett az a jóval nagyobb szabású ünnepségsorozat, amelyre Ludwig van Beethoven születésének centenáriuma alkalmából került sor, 1870-ben.

Beethoven születésének századik évfordulóját Európa-szerte koncertekkel, kiadványokkal, színdarabbal ünnepelték. Több sajtótermék a címlapon közölte Beethoven portréját és életrajzát, és tudósításokat jelentettek meg az európai városok, települések Beethoven-ünnepségeinek szervezési munkálatairól.³³ A Pest-Budán, 1870 decemberében megrendezett többnapos ünnepségsorozat előkészítését szintűgy egy bizottság vállalta magára, amelynek tagjai Erkel Ferenc, Mosonyi Mihály, id. Ábrányi Kornél, Böhm Gusztáv és Vadnai Károly voltak. A szervezési folyamatokról – a már megszokott módon – a sajtó tudósított. Az ünnepségen Liszt Ferenc is aktív szerepet vállalt, ahogyan Bécsben, és Weimarban is tette.

Liszt 1870. november 15-én érkezett Pestre, hogy saját műve, a *Zur Säkularfeier Beethovens* kantatájának magyarországi premierje próbafolyamatain részt vegyen.³⁴ A koncertsorozaton Reményi Ede is fellépett, az egyik díszvendég pedig Ludwig Nohl, a neves

30 A Pesti Nemzeti Színház színlapjai (1851. március 25.), Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti- és Zeneműtár.

31 Horst Leuchtmann: „Jaëll, Alfred”. In: *Grove Music Online*. (2001) <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.14091> (Utolsó hozzáférés: 2023. október 12.).

32 Pl. a Pesti Nemzeti Színházban, 1851. március 13-án adta első, 22-én pedig utolsó koncertjét. A Pesti Nemzeti Színház színlapjai (1851. március 13–22.), Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti- és Zeneműtár.

33 Lásd például a lipcsei *Illustrierte Zeitung* LV/14. (1870. december 17.), 421–422. *Hazánk s a Külföld* VI/46. (1870. november 17.), 721–723. *Vasárnapi Ujság* XVII/31. (1870. december 18.), 649–650. címlapjait.

34 Walker: *Liszt Ferenc* 3, 206–210.

Beethoven-kutató volt.³⁵ Az ünnepségsorozat december 14-én vette kezdetét: a Nemzeti Színházban előadták Johann Wolfgang von Goethe *Egmont* című drámáját Beethoven kísé-
rőzenéjével, Szigligeti Ede új fordításában. December 15-én került sor a *Fidelio* előadására,³⁶
amelyen Albrecht és József főhercegek mellett Klotild főhercegné is részt vett.³⁷ December
16-án pedig a Vigadóban került sor arra a nagyszabású koncertre este 7 órától, amelyen a
Nemzeti Színház zene- és énekkara, a budai ének- és zeneakadémia, a pesti nemzeti zenede
és a budai dalárda lépett fel. Ennek alkalmából elsőként a *Zur Säkularfeier Beethovens* be-
mutatójára került sor Liszt Ferenc vezényletével, majd Reményi Ede lépett fel szólistaként
Beethoven Hegedűversenyének előadásában. Ezt követte a 9. szimfónia előadása, szintén
Liszt Ferencsel a karmesteri szerepben. Ezen az ünnepi hangversenyen Ferenc József császár
és király, Albrecht főherceg és Hildegárd hercegné is részt vettek.³⁸ Kiemelendő id. Ábrá-
nyi Kornél szerepe, aki magyar és német nyelven kiadta az eseménysorozat programfüze-
tét,³⁹ amelyben az ünnepély sorrendje mellett fia, Ábrányi Emil ünnepi költeménye, Ábrányi
Kornél Beethoven-életrajza, a szintén az ő fordításában közölt *Beethoven-kantate* magyar
nyelvű szövege Adolf Stern eredetijéből, Richard Wagner elemzése magyar fordításban a
9. szimfóniáról, szintén magyar fordításban a *Fidelio* elemzése Hector Berlioztól, továbbá
Beethoven végrendelete található.

Érdemes ezen a ponton röviden összefoglalni azokat a jellemzőket, amelyek az ünnep-
ségek zenei reprezentációjának közös elemeit jelentik. A császárlátogatás eseményeihez kö-
tődve Liszt Ferenc elé is fogadóbizottság ment, és ahogyan a magyar kulturális és politikai
élet nagyjainak tiszteletére, úgy számára is rendeztek katonazenekari kíséretes fáklyásze-
nét. A Mozart-ünnephez hasonlóan szintúgy alapítványt hoztak létre zenészek számára, to-
vábbá kantátát írtak az ünneplendő művészhez, csakúgy, ahogyan azt Liszt tette Beethoven
születésének centenáriumán. E kantáták szövegét magyar és német fordításban mind a
Beethoven-ünnep, mind pedig a Liszt-jubileum alkalmából id. Ábrányi Kornél jelentette
meg saját szerkesztésű programfüzetében, amelyekben műelemzéseket, és fia, Ábrányi Emil
ünnepi költeményeit is megtalálhatjuk. Ezek után érdemes rátérni Liszt Ferenc 1873-as mű-
vészi jubileumának kiemelt eseményeire.

35 *A Hon* VIII/292. (1870. december 4.), [1.].

36 A Pesti Nemzeti Színház színlapjai (1870. december 14–15.), Országos Széchényi Könyvtár Szín-
háztörténeti- és Zeneműtár.

37 *Ellenőr* II/92. (1870. december 16.), [3.].

38 *Pesti Napló* XXI/302. (1870. december 17.), [3.].

39 *Programm és szövegmagyarázat Beethoven Lajos születésének századik ünnepélyéhez, nyomtatott
anyag: tartatott Pesten, 1870. évi december 14-dik, 15-dik és 16-dik napjain, szerkeszté Ábrányi Kor-
nél.* Pest: Táborzsky és Parsch, 1870. Ugyanez német nyelven is kiadásra került: *Programm zu der
in Pest, den 14-ten, 15-ten und 16-ten Dezember 1870 stattfindenden Beethoven-Säcularfeier. Texte
und Erläuterungen zu den musikalischen Aufführungen, redigirt von Cornel von Ábrányi sen.* Pest:
Táborzsky és Parsch, 1870.

Liszt-jubileum

Liszt Ferenc első nyilvános fellépésére Carl Czernynél folytatott tanulmányait megelőzően, 1823-ban, Sopronban került sor. E fellépés ötvenedik évfordulójára, ezzel pedig Liszt művészi jubileumának megünneplésére került sor 1873-ban, Pest-Budán, amely ünnepség érdekességképpen éppen csak pár nappal előzte meg Pest, Buda és Óbuda városok egyesítését. A jubileumi ünnepségek lefolyását illetően bőséges anyag áll rendelkezésünkre a Liszt-kutatás jóvoltából, amelyet ezúttal pusztán felvillantani és részben kiegészíteni szeretnék.⁴⁰

A Liszt-jubileumi ünnepségek megszervezésére, ahogyan arra a tanulmányok is rávilágítanak, az „írói és művészi társaság”⁴¹ vállalkozott, amely szeptember 7-én bizottságot alakított az ünnep megszervezésére. A társaság elnökéül Haynald Lajos kalocsai bíboros érseket választották meg, a titkári pozíciót pedig id. Ábrányi Kornél töltötte be, aki ebben a minőségben saját lapjában, a *Zenészet*i Lapokban rendszeresen és részletesen beszámolt a gyűlésekről.⁴² A bizottság a teljes Krisztus-oratórium magyarországi bemutatása mellett döntött,⁴³ a műről Lina Ramann részletes elemzést közölt kiadvány formájában.⁴⁴

A szervezőbizottság szeptember 7-ét követően 19-én ült össze újból, ezúttal Szigligeti Ede elnökletével,⁴⁵ és elhatározták, hogy egy arany babérkoszorú tervezett átadását előzze meg egy zenei előadás, Gobbi Henrik a mester születésnapja alkalmából írott Liszt-kantátájának bemutatása is. A partitúra elveszett, a Prelúdium nyomtatott négykezes változatban azonban fennmaradt.⁴⁶ A Liszt-kantáta szövege, amelyet Ábrányi Emil írt, megjelent a *Zenészet*i Lapokban. A költeményt feltehetően maga Ábrányi látta el kiegészítésekkel a hangszerelésre és a megzenésítésre, előadásmódra vonatkozóan. Eszerint a mű vegyeskarra és szólóénekekre íródott (tenor, szoprán és alt), zongora, hárfá és harmóniumkíséréssel. A szövegben egyéb bejegyzések is fellelhetők, ilyen például a vegyeskart „gregorián modorban” való éneklésre utasító szakasz is, harmóniumkíséréssel.⁴⁷ Feltételezhető, hogy ez a különleges apparátus Liszt 137. zsoltárának hangszer-összeállítására utalhat; a kompozíciót a zeneszerző szintűgy

40 Lásd 13. lj. A Liszt-jubileum témájával „Adalékok Liszt Ferenc magyarországi recepciójához (1867–1886)” című, 2015-ben megvédett MA szakdolgozatomban már foglalkoztam. Ezúton ismét szeretném megköszönni akkori témavezetőm, Kaczmarczyk Adrienne útmutatását.

41 Vö. „Írók és Művészek Társasága”. In: *Magyar színházművészeti lexikon*. Főszerk. Székely György. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994. <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz11/53.html> (Utolsó hozzáférés: 2022. február 11.).

42 [N. N.]: „A Liszt-jubileumi bizottság megalakulása s ülése Szeptember 7-én”, *Zenészet*i Lapok XIII/36. (1873. szeptember 13.), 281.

43 id. Ábrányi Kornél: *A magyar zene a 19-ik században*. Budapest: Rózsavölgyi, 1900, 384.

44 Lina Ramann: *Franz Liszt's Oratorium Christus. Eine Studie als Beitrag zur zeit- und musikgeschichtlichen Stellung desselben. Mit Notenbeispielen und dem Text des Werkes*. Weimar: T. F. A. Kühn, 1874.

45 *Zenészet*i Lapok XIII/37. (1873. szeptember 21.), 269.

46 A Prelúdiumhoz később Liszt Ferenc maga adott egy-két tanácsot Gobbinak bizonyos előjegyzések megváltoztatásával kapcsolatban. Vö. Michael Short: *Liszt Letters in the Library of Congress*. Hillsdale: Pendragon Press, 2003, 197–198. A Prelúdium négykezes változatának egy példányát a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont őrzi (LH Z 2250).

47 „[...] Vegyes kar. (Harmónium-kíséréssel.) | All a mester – mély szemében | Édes álmok néma kéje... | Dalt! De édest, mint harangszó, Mint a mennyből sejtve hangzó | Szent szeraphok halk regéje... | Mondjatok dalt túlvilágról | Hol merengő lelke jár... | Abban él csak, arra szárnyal, | Mint sugárhoz a sugár. [...]”. *Zenészet*i Lapok XII/38. (1872. június 16.), 596–597.

vegyeskarra és szólóénekekre írta, amelyet zongora, orgona, hárfa és hegedű együttese kísért. Ezt a művet Gobbi is ismerhette, mivel azt a nagy érdeklődésre számot tartó második Liszt-szerzői esten adták elő Pesten, 1869 áprilisában.⁴⁸

Haynald Lajos érsek elnökletével a jubileumi bizottság október 5-én tartotta második ülését, amelyhez a fővárosi bizottság is csatlakozott,⁴⁹ Királyi Pál vezetésével.⁵⁰ E fővárosi bizottság 1500 forintos felajánlást tett az ünnepség költségeinek fedezésére,⁵¹ továbbá Királyi indítványára a fővárosi hatóság egy ún. Liszt-ösztöndíjat is megszavazott a létesítendő Zeneakadémia három legkiválóbb növendéke számára, tanévente 200–200 forintnyi támogatással.⁵²



2. illusztráció. Liszt Ferenc első fellépésének fél évszázados emléklapja, 1873. Halász Ferenc nyomdája (Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont, Gr 0035)

48 Az 1869. április 30-i koncert műsora: Hungária szimfonikus költemény, 137. zsoldár, majd *Magyar koronázási mise*. A Filharmóniai Társaságot Erkel Ferenc vezényelte. Vö. Watzatka Agnes: *Liszt Ferenc a Vigadó színpadán*. Budapest: Magyar Művészeti Akadémia, 2014, 139. *Kilenc évtized a magyar zeneművészet szolgálatában: a Filharmóniai Társaság emlékkönyve 90 éves jubileuma alkalmából*. Szerk. Csuka Béla. Budapest: Filharmóniai Társaság, 1943.

49 *Zenészeti Lapok* XIII/39. (1873. október 12.), 311.

50 Királyi Pál (1821–1892) amellett, hogy kiváló szónok volt, a kulturális életben is jelentős szerepet játszott: többek közt aktív szerepet vállalt a Zeneakadémia, a Népszínház és az Országos Dalár Egyesület megalapításában is. Ez utóbbinak elnöke is volt. 1888-ban ő volt az Erkel Ferenc jubileuma megünneplésére alakult nagybizottság elnöke is.

51 *Zenészeti Lapok* XIII/39. (1873. október 12.), 311–312.

52 *Budapesti Közlöny* [?]/246. (1873. október 25.), 2008.

Október 23-án került sor az ünnepségek pontos programjának meghatározására,⁵³ emellett Ábrányi Kornél szerkesztésében a programfüzetet is elkészítették.⁵⁴ Liszt október 30-án kelt útra Rómából vasúttal, öt Esztergomban és Vácott fogadóbizottság várta. A főpályaudvaron újabb fogadóbizottság köszöntötte Gobbi Henrik, Kugler Pál szobrászművész és Augustus Antal báró társaságában.

A fővárosi ünneppsorozat hivatalosan 1873. november 8-án vette kezdetét a Hal téren rendezett szabadtéri katonazenekari koncerttel, Liszt lakása előtt. A teret fákllyákkal világították be, a tömeg pedig Lisztet éljenezte, aki a kivilágított lakásában fogadta vendégeit, a meghívott arisztokratákat, hivatalnokokat, külföldi művészeket, többek közt Ludwig Nohlt, a lipcsei Schuberth zeneműkiadót, Eduard Lassen weimari udvari karnagyot vagy Otto Bachot, a salzburgi Mozarteum igazgatóját stb.⁵⁵ A Liszt műveiből álló szerenád katonazenekarainak azonosítását Galván Károly és Karch Pál kutatásai, továbbá a Brixel–Martin–Pils-jegyzék segítették.⁵⁶ A programfüzet szerint a szerenádon résztvevő zenekarok voltak a Wenzel Ludwig katonakarmester által vezetett cs. k. 38. (Mollinary) gyalogezred és cs. kir. 65. (Ludwig Victor gyalogezred) Jakob Häusler által vezetett zenekara, amelyek Liszt Ferenc műveit, köztük a Koronázási indulót, a *Goethe-indulót* és a *Magyar roham indulót* adták elő, Legány Dezső pedig megemlékezik egy, Wenzel Ludwig által Liszt Ferenchez írt szerenádról is.⁵⁷ A fákllyászenét egy ún. „ismerkedési est” követte a Hungária szálló dísztermében, ahol kötetlen beszélgetésre is lehetőség nyílt Liszttel.

November 9-én délelőtt 10 órakor került sor a Vigadó kistermében Gobbi Henrik már ismertett Liszt-kantátájának előadására, továbbá a sz. kir. Pest város alapítványi levele és a díszajándékok ünnepélyes átadására.⁵⁸ Aznap délután 5 órakor rendezték a Vigadó nagytermében a *Krisztus* oratórium előadását a győri születésű nemzetközi híró karmester, Hans Richter vezényletével.⁵⁹ A sajtó alapján már a mű zártkörűnek szánt főpróbáján is akkora tömeg gyűlt össze, hogy a közönség betörte az ablakot.⁶⁰

A programfüzet szerint november 10-én, hétfőn délután 2 órakor került sor a Hungária szállóban egy díszlakomára, este pedig az Ábrányi által szerkesztett programfüzetben előre nem jelzett díszelőadásra a pesti Nemzeti Színházban. Ez a díszelőadás az eredeti tervek szerint Goethe *Egmont* című drámája lett volna, Beethoven zenéjével – helyett Szigligeti Ede *A csikós* című népszínművet játszották Szerdahelyi József zenéjével, az indoklás szerint azért, hogy „a Budapestre gyűlt külföldi vendégek megismerhessék a magyar nemzeti sajtóságokat”.⁶¹

53 *Reform* IV/294. (1873. október 25.), [?]. Ugyanezzel a szöveggel lásd: *Budapesti Közlöny* [?]/247 (1873. október 25.), 2016.

54 Vö. Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont, Any 0296.

55 *Reform* IV/308. (1873. november 9.), [?].

56 Lásd 13. ljt.

57 Legány Dezső: *Liszt Ferenc Magyarországon 1874–1886*. Budapest: Zeneműkiadó, 1976, 165. Walker: *Liszt Ferenc* 3, 266, 23. ljt.

58 *Reform* IV/309. (1873. november 10.), [?]. *Pesti Napló (Reggel)* XXII/247. (1873. október 26.), 2. Királyi Pál beszédét a *Budapesti Közlöny* közölte: [?]/259. (1873. november 10.), 2115.

59 *Pesti Napló (Reggel)* XXII/252. (1873. november 1.), 2. XXII/255. (1873. november 6.), 2. XXII/256. (1873. november 8.), 2–3. XXII/259. (1873. november 10.), [?]. *Reform* IV/307. (1873. november 8.), [?]. IV/309. (1873. november 10.), [?].

60 *Pesti Napló (Reggel)* XXII/255. (1873. november 6.), 2. *Reform* IV/307. (1873. november 8.), [?].

61 *Pesti Napló (Reggel)* XXII/259. (1873. november 11.), 2. A Pesti Nemzeti Színház színlapjai (1873. november 10.), Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti- és Zeneműtár. *A csikós* egyik leghíresebb részletét, a „Magasan repül a daru, szépen szól...” kezdetű éneket korábban Liszt Ferenc is felhasználta 14. magyar rapszódiajában.

Ez a szinte mitizáló hódolat, a nemzeti csodálat kifejezésének égető vágya azonban nem volt a korabeli nemzet egészének sajátja. Egyesek például szatirikus versben fogalmazták meg kételyeiket az ünnepély volumenével kapcsolatban, amely hang a napisajtóban is felütötte fejét. Példa erre többek közt a *Bolond Miksához* beérkező anonim költemény egy rövid részlete is:

No már meg itt van! Ünnepelnek!
 Megint új ünnep; szörnyűség!
 Lebeg a zászló, szól az éljen,
 S mi nem, - az Isten tudja még?
 Lót, fut a népség; pénzeső van
 Vagy mi a fészkes fittyfene?
 Minden fej, ujság, nyelv és pletyka
 Csak liszttel, liszttel van tele! [...] ⁶²

Többen és hangosabbak voltak azonban az ünneplők, Liszt Ferenc tisztelői, köztük a magyar arisztokrácia is. Ennek kapcsán érdemes a már 1873-ban egyre tisztábban körvonalazódó Zeneakadémiával kapcsolatos Liszt-levelezést is áttekintenünk. Liszt több alkalommal konzultált támogatójával, gróf Andrássy Gyulával, akinek gondolatait Liszt közvetlenül a jubileumi ünnepségek előtt idézi egy Carolyne Sajn-Wittgensteinhez írott levelében. Liszt úgy ír, hogy már ismert Andrássy álláspontja, amely – ahogyan azt Carolyne is tudja – a következőképpen hangzik:

Ön Magyarországon született – itt mindenki megbecsüli. Mi azt óhajtjuk, hogy a mienk legyen – ez a vox populi, amit Öfelsége előtt tolmácsoltam, amikor azt javasoltam neki, hogy adományozzon önnek megfelelő címet és tiszteletdíjat, ami egyáltalában nem kell, hogy feszélyezze, csak annak a hivatalos megállapítására szolgáljon, hogy önt azok közé a hírességek közé számítjuk, akik Magyarországnak becsületére válnak. ⁶³

Az 1873-as Liszt-jubileum eseményeinek összehasonlító vizsgálata rámutat arra, hogy a magyarországi zenei kulturális reprezentáció összefüggött a nemzeti érdekek hangsúlyozásával. Ezáltal a kulturális reprezentáció politikai konnotációval is rendelkezett. A fáklyászenés felvonulás, a szakrális hangvételű és műfajú kórusművek előadása és a szerenádadás a 19. századtól már a nemzeti kulturális élet kiemelkedő szereplőinek ünnepléséhez is hozzátartozott. Margócsy István a Kisfaludy-ünnepélyvel kapcsolatban megfogalmazott megfigyelései ⁶⁴ a magyarországi Liszt-kultusz sajátjává is váltak: Liszt Ferenc a zenét mint áldozatot mutatta

⁶² *Bolond Miksa* XIV/45. (1873. november 9.), 170.

⁶³ Eckhardt Mária fordítása. Vö. Eckhardt Mária: „A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben”. In: *A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve*. Szerk. Ujfalussy József. Budapest: Zeneműkiadó, 1977, 28.

⁶⁴ Margócsy „A költészet ünnepe”, 66–76.

fel, mely a szerző egész közössége számára érvényes isteni szózatként egyszerre hatotta át a közösség egészét és az egyént is. Ezt a gondolatot áttételesen gróf Andrássy Gyula is megfogalmazta személyesen Liszt Ferenchez intézve. Ez volt a közakarat, a *vox populi*, amely által Liszt Ferenc mint a nemzeti szellem letéteményese testesült meg.